

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ ВЧЕНЬ
робоча програма навчальної дисципліни

Галузь знань **29 «Міжнародні відносини»**
Спеціальність **291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»**
Освітній рівень **перший (бакалаврський)**
Освітня програма **Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії**

Вид дисципліни **базова**
Мова викладання, навчання та оцінювання **українська**

Завідувач кафедри філософії
та політології

Кузь О. М.

Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2018

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри філософії та політології
Протокол № 1 від 27.08.2018 р.

Розробник(-и):

Кузь О. М., д. філ. н., проф. кафедри філософії та політології,
Коротков Д. С., к. політ.н., доц. кафедри філософії та політології

**Лист оновлення та перезатвердження
робочої програми навчальної дисципліни**

Навчальний рік	Дата засідання кафедри – розробника РПНД	Номер протоколу	Підпис завідувача кафедри

1. Вступ

Анотація навчальної дисципліни: навчальна дисципліна «Історія політичних вчень» є важливою ланкою у циклі соціально-гуманітарної підготовки студентів. Це теоретичне джерело теоретичних та практичних політичних знань, яких потребують представники різних професійних та суспільних кіл. Такі знання потрібні, перш за все, політикам, журналістам, дипломатам, правознавцям, економістам. Дисципліна «Історія політичних вчень» покликана сформувати повноцінне знання про генезис, історію та сучасний стан політичних ідей, навчань і концепцій. Формується здатність розуміти рушійні сили і закономірності історичного процесу, роль насильства і ненасильства в історії, місце людини в історичному процесі, політичної організації суспільства.

Мета навчальної дисципліни: сформувати у студентів цілісне уявлення про історію розвитку політичної думки, дати розуміння закономірностей процесу становлення і розвитку основного понятійного змісту політичних теорій античності, середньовіччя, Нового часу. Передбачається вивчення сукупності специфічних світоглядних конструкцій, інтелектуальних мотивів, тем і концептуальних засобів постановки проблем та їх рішення в області історії політичної думки

Курс	1	
Семестр	1	
Кількість кредитів ECTS	5	
Аудиторні навчальні заняття	лекції	32
	семінарські, практичні	32
Самостійна робота		86
Форма підсумкового контролю	залік	

Структурно-логічна схема вивчення навчальної дисципліни:

Попередні дисципліни	Наступні дисципліни
Філософія	Політологія
Світова історія	Міжнародні відносини та світова політика
Країнознавство	Політична історія та теорія європейської інтеграції
Соціологія	Теорія міжнародних відносин
	Релігієзнавство

2. Компетентності та результати навчання за дисципліною:

Компетентності	Результати навчання
Здатність до розуміння базових категорій та концепцій історії політичних вчень, які описують фундаментальну природу світової реальності держави	Здатність аналізувати, раціонально та критично оцінювати основні парадигми, що виникали у процесі розвитку теорій про державу та влади
Здатність до усвідомлення базових засад соціального буття, засвоєння моральних цінностей, формування етично-орієнтованої духовної особистості	Здатність розуміти рушійні сили і закономірності історичного процесу; роль насильства і ненасильства в історії, місце людини в історичному процесі, політичної організації суспільства
Здатність до панування загальнонауковою методологією та когнітивною логікою процесу наукового пізнання	Здійснювати ціннісно-моральний вибір та обирати відповідну стратегію комунікації та поведінки відносно інших людей та соціальних груп
Застосовувати знання та вміння щодо специфіки логічного мислення та наукового пізнання у процесі професійного вдосконалення	Творчо та креативно мислити; критично оцінювати якість інформації

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Історія політичних вчень Стародавнього світу і Середньовіччя

Тема 1. Історія політико-правових вчень як складова частина науки про політику

1.1. *Предмет історії соціально-політичних вчень.* Основні проблеми та закономірності розвитку соціально-політичних ідей. Основні етапи розвитку історії політичних ідей: проблема їх періодизації та класифікації.

1.2. *Зміна предмета історії політичної думки разом з відокремленням політики як специфічного типу суспільної практики.* Західна і Східна традиція в тлумаченні предмета історії політичної думки. Проблеми періодизації історії політичної думки і політичної науки; формаційний, культурологічний, лінійний і релятивістський підходи до періодизації. Завдання курсу історії соціально-політичних вчень

Тема 2. Політика та влада: основні дефініції ІПВ

2.1. *Політика як система суспільних відносин.* Взаємозв'язок і взаємообумовленість різновидів політичної свідомості та діяльності. Історія визначення поняття та категорії "політика", її сутнісних ознак. Загальна еволюція концепції політики як соціального явища (Аристотель, Н. Макіавеллі, Т. Гоббс, К. Маркс, М. Вебер, Т. Парсонс, А. Бенглі, Г. Лассуел, Р. Даль, Г. Алмонд та ін.).

2.2. *Економічні, соціальні, духовні детермінанти політики.* Поняття соціального інтересу. Суб'єкти і об'єкти політики. Людина і політика. Соціальні групи в політичному житті. Основні функції політики: визначення цілей суспільного розвитку, збереження стабільності соціуму, розподіл ресурсів, управління і

регулювання суспільних процесів, соціалізація особистості.

2.3. *Влада як явище суспільного життя.* Головні напрямки у трактуванні влади: телеологічний, біхевіористський, психологічний, системний, структурно-функціональний, реляціоністський. Сутність політичної влади та її головні властивості. Функції влади. Співвідношення державної та політичної влади.

Структура владних відносин і механізм здійснення політичної влади. Характеристика владних відносин і механізм здійснення політичної влади. Характеристика головних якостей суб'єктів влади. Первинні та вторинні суб'єкти влади. Об'єкт влади. Взаємодія суб'єкта та об'єкта влади. Природа підкорення. Легітимність політичної влади, її головні ознаки. Ресурси і різновиди влади. Розподіл ресурсів влади на економічні, соціологічні, культурно-інформаційні, силові, демографічні

Тема 3. Основні суспільно-політичні погляди Стародавньої Індії.

3.1. Цивілізаційне значення політичної думки Стародавнього Сходу.

Загальна характеристика релігійно-міфологічних уявлень про політику, державу і право у країнах Стародавнього Сходу в II–I тис. до н. е. Пірамідальна модель інституційного оформлення владних відносин у «східних деспотіях». Станово-кастовий устрій Індії.

3.2. *Індійський брахманізм.* Веди і Упанішади. Систематизація норм соціального кодексу життя у «Законах Ману».

3.3. *Ранній буддизм.* Спроба десакралізації політичної свідомості. Трактати про мистецтво управління – «Артхашастра». Політичні ідеї буддизму. «Тріпітака» – кодекс буддійського канону. Поєднання в історії індійського суспільно-політичного мислення брахманізму, буддизму та ряду інших вірувань в індуїзм.

Тема 4. Політичні вчення Стародавнього Китаю.

4.1. *Конфуцій і конфуціанство.* Символізування і міфологізація в давньокитайському світогляді. Політичний централізм в епоху Цинь і Хань і його вплив на становлення імперської політичної ідеології. Патріархально-патерналістська концепція держави. «Лунь юй». Держава як велика родина. Моралізм в політиці. Спрямованість політичної етики Конфуція на досягнення внутрішнього миру між верхівкою та низами суспільства й стабілізацію правління. Принцип «виправлення імен».

4.2. *Даосизм і критика конфуціанства.* Лаоцзи. Ідея утворення міні-держав на рівні селищ і громад. Аполітичність і невтручання в справи держави - лейтмотив даоської ідеології.

4.3. *Легізм як політична ідеологія.* Мистецтво політичного управління у легістів і роль законів у політичному устрою.

Тема 5. Виникнення і розвиток політико-правових вчень в Стародавній Греції.

5.1. Особливості антично-полісного варіанту політичного розвитку. Географічні та історичні передумови формування антично-полісного політичного простору. Поліс – політично організоване суспільство: перехід від пірамідальної до радіально-польової моделі розподілу владних повноважень. Соціокультурні та політичні умови життя громадян полісу. Заміна ієрархічно-стратифікованих (вертикальних) відносин панування новим типом суспільних зв'язків – горизонтальним. Принцип ісономії – рівної участі громадян у здійсненні влади – як основа античного суспільно-політичного устрою. Взаємозамінність усіх громадян як одиниць єдиної системи «ісократії». Агора як загальний центр системи соціополітичного простору поліса. Специфіка античної демократії – відсутність розділу громадянського суспільства й держави. Переосмислення поняття влади в античній політичній думці

5.2. Софісти і Сократ. Софістика як специфічне соціальне й інтелектуальне явище. Пошук людських початків полісного життя. Теза Протагора про рівну причетність всіх думок до істини і справедливості. Етичний і політичний релятивізм софістів. Сократ як особливий софіст. Сократ – етичний реформатор, громадянська позиція Сократа і його уявлення про свободу.

5.3. Теорія «ідеальної держави» Платона. Платонівський аналіз полісних зв'язків і визначення основних характеристик поліса і станів. «Благородна вигадка» для обґрунтування станової ієрархії. Принцип подоби суспільства і людини: вчення про початки душі і держави, класифікація форм правління і концепція їхньої деградації і коловороту. Конструювання ідеального ладу. Ідеальна держава як родинно-громадська спільнота. «Геометричний» підхід Платона до правління. Політика – царське мистецтво, що потребує знань і вмінь керувати людьми. Визначення форм правління і їх класифікація. Аристократичне трактування принципу рівності. Модель ідеальної держави в «Законах» Платона. Визначення двох типів державного устрою

5.4. Класифікація політичних режимів і концепція «поліції» Аристотеля.

Внесок Аристотеля у розвиток політичної науки. Етичне наповнення – відмінна риса політичних вчень Аристотеля. Політика – наука про вище благо людини і держави. Критики платонівського «тоталітарного проекту» і апологія приватної власності. Генезис і структура держави. Полісно-громадянська антропологія: значимість людини тільки в складі громадської спільноти (теза «людина за природою своєю – істота політична»). Поліс – вища форма об'єднання. Мета полісу – благо громадян. Політична організація – сфера не зрівнюючої, а розподіляючої справедливості. Характеристика «поліції» і орієнтація на середній стан. Класифікація правильних і неправильних форм

Тема 6. Політична думка європейського середньовіччя

6.1. Значення християнського перевороту в зміні політичної картини світу в Європі. Християнський тип особистості і його ставлення до політики. Дуалізм «граду Божого» і «граду земного» в концепції Августина як парадигма християнської політичної думки. Загальна характеристика раннекатоліческою картини світу в

політичному вимірі. Середньовічний теократичний ідеал і його вплив на розвиток політичної думки.

6.2. Політичні ідеї Фоми Аквінського. Принцип верховенства релігійної влади над світською, політична етика томизма і його політичний ідеал. Значення боротьби номіналізму і реалізму в розвитку політичної думки європейського середньовіччя. Філософи-номіналісти як опозиція папській теократії.

6.3. Вільям Оккам і його номіналістическая політична теорія. Принцип поділу політичної та духовної (релігійної) влади у У. Оккама. Ідея автономії політики, евристичний потенціал цієї ідеї. Політичний ідеал самоврядного міста-комуни як предтеча політичної ідеології європейського республіканізму.

Змістовий модуль 2. Історія політичних вчень XVI середини XIX століть

Тема 7. Політична теорія епохи Відродження

7.1. Культурна традиція Відродження. Активна роль середнього пополанства (від «popolo» – народ, широкі прошарки торгівельно-ремісничого люду) і міських низів в політичному житті, міських республік, визначення практики людської діяльності як виразу від природи властивої людині свободи. Трансформація в межах «громадянського гуманізму» ренесансної установки про свободу волі (свободи особи) в політичну теорію республіканізму. Розвиток і цивільна консолідація італійських міст-держав і становлення республік, самостійних політичних тіл, заснованих на загальному, а не на приватному (або особистому) розрахунку. Виникнення опозиції монархії республіки. Дві концепції республіканської теорії: флорентійська – розвиток широкої соціальної активності (*vita activa civilis*) і різнобічної політичної участі (*vita activa politico*) основної маси громадян і венеціанська – республіканські інститути повинні нейтралізувати людські вади і «відбирати» через систему своєрідних лише корисні дії людей

7.2. Проект «політичної науки» і закони розвитку політичної сфери у Ніколо Макіавеллі. Державна і громадська діяльність Н. Макіавеллі. Теоретичні твори як реакція на соціально-політичні реалії епохи Відродження. Критика феодальної роздробленості. Теза про необхідність створення єдиної централізованої Італії у формі абсолютної монархії. Виділення політики як особливої сфери діяльності і предмета спеціального аналізу, її секуляризація. Введення терміна «держава». Диференціація форм правління: республіки і принципати. Найкраща форма правління – змішана. Проблема мети і засобів у політиці; значимість свободної волі і політична відповідальність

7.3. Томас Мор – фундатор утопічного соціалізму. Утопічний проект держави Т. Мора. Демократичне правління, засноване на щорічних виборах до державних установ. Вирішення питань громадського життя покладене на Народні збори. Поєднання представницької системи з елементами плебісцитарної демократії. Пропаганда релігійної віротерпимості. Введення принципу загальної виробничої праці. Коренева теза утопічного устрою – не підкорення особи суспільству як частини цілому, а гармонійне поєднання особистих і суспільних інтересів

7.4. «Державний суверенітет» і концептуалізація становлення національної держави у теорії Жана Бодена. Жан Боден – ідеолог абсолютизму у Франції. Головна ознака держави – суверенітет, тобто «постійна і абсолютна влада».

Суверенітет єдиний, неподільний, безперервний і безумовний. Класифікація типів держави і форм урядування (демократія, аристократія, монархія).

Тема 8. Політичні проекти Нового Часу.

8.1. Проблеми співвідношення прав особи, суспільства і держави. Концептуально-теоретичні дилеми політичної модернізації і проблема меж державної влади. Економіко-політичні і соціокультурні особливості нових механізмів економічного зростання і владно-політичної структуризації європейського простору. Буржуазні революції в Нідерландах, Англії, Франції. Епоха європейської модернізації, перетворення структур традиційного в структури сучасного. Висунення на перший план в політичній теорії Нового часу питання про роль і місце індивіда в суспільстві, просторі і межі його громадянської свободи. Теоретичні конструкції «природних прав» людини і «суспільного договору».

8.2. Формування доктрин природного права і суспільного договору: теоретичний внесок Т. Гоббса та Дж. Локка.

Поняття «природний стан», «природний розум», «природний закон», «суспільний договір». Раціоналістичний метод політичної філософії Гоббса; нетрадиційне уявлення про суспільство (цивільної громади) як про штучне утворення. Природній людський стан як жорстока “війна всіх проти всіх”. Обґрунтування необхідності відмови від громадян від своїх політичних прав і перенесення їх на державу

Локківська концепція людини і дедукція понять влади і права: вбудовування морального, соціально-сполучного елемента в розуміння “природного стану”. Людина як “власник власної особи” і трудова теорія власності. Розрізнення між владою природною і владою політичною; влада батьківська і громадська; локківське розуміння суспільного договору.

Тема 9. Політичні вчення ідеологів Просвітництва

9.1. Основні ідеї праці Монтеск'є «Про дух законів». Проблема генезису суспільства і поняття політичного закону. Конституційний проект Монтеск'є. Рівновага між виконавчою і законодавчою владами. Обмеження владних повноважень кожної з властей. Ліберальна програма Монтеск'є. Розробка варіантів досягнення широкої соціальної згоди. «Консенсусна парадигма» організації влади на основі внутрішніх «стримань і противаг».

9.2. Ж.-Ж. Руссо. Інверсія поняття «природний стан» у Руссо порівняно з Гоббсом. Критика Руссо понять «право», «влада», «воля», «сила», «тиранія», «відчуження», «війна», «народ», «договір». Радикально-демократична парадигма влади Руссо – антитеза парадигми ліберальної демократії. Народний суверенітет – вираз колективної волі. Реалізація законодавчої влади через безпосереднє і загальне народне волевиявлення шляхом референдуму (плебісциту). Відмова від всіх представницьких форм правління. Неприйняття принципу розподілу влади. Система послідовного народоправства як альтернатива системі ліберальної державності. Уряд виконує волю суспільства. Композиція влади Руссо: «суспільство

– держава – особа», в якому лімітованим елементом виступає особа, посередником – держава, а пануючим – суспільство.

Тема 10. Основні напрямки американської політичної думки XVIII – XIX ст.

10.1. *Війна за незалежність 1775-1783 рр. – поштовх до розвитку американської політичної думки.* Адміністративно-політичний устрій англійських колоній у Північній Америці XVIII ст. Зміст суперечностей у відносинах між колоніями і метрополією

10.2. *Ідейна основа політичних поглядів республіканців.* Томас Джефферсон, Бенжамін Франклін, Томас Пейн, Джеймс Медісон – ідеологи широких верств дрібних власників (фермерів, ремісників). Розробка Т. Джефферсоном «Декларації про Незалежність» 1776 р. Основні положення “Декларації”. Відстоювання принципів теорії суспільного договору, невідчужованості прав людини, свободи мислення, слова, друку. Народ – єдиний носій державного суверенітету і гарант свободи. Пропозиції Т.Джефферсона щодо відміни майнового і релігійного цензу щодо участі у виборному процесі. Модель республіканської форми правління і конфедеративного устрою держави

10.3. *Федералісти: Джордж Вашингтон, Джеймс Адамс, Олександр Гамільтон, Джеймс Медісон.* Відображення поглядів крупних власників і мешканців міст, досвід участі у війні за незалежність та «континентальний погляд» на державні питання, елітаристські переконання – ідейне підґрунтя концепції федералістів.

Джеймс Медісон – «архітектор американської конституції» і автор «Білю про права» (1791). Концептуальна модель держави Дж. Медісона. Федеративна форма правління. Примат представницької демократії. Розвиток концепції стримувань і противаг. Бікамералізм як засіб усунення загрози домінування законодавчої гілки влади. Роль сенату як інституційного органу.

10.4. *Теоретичні напрацювання і погляди А.Гамільтона на інституційне оформлення органів державної системи.* Сенат – конституційне втілення влади заможних. Виконавча влада – зосередження державної влади. Конституція – найвищий закон, що втілює волю народу

Тема 11. Народження політичної теорії консерватизму.

11.1. *Формування доктрини консерватизму як реакції феодальної аристократії на події Великої Французької революції та її ідеологію.* Жозеф де Местр. Заперечення можливості виникнення держави в результаті суспільного договору. Релігійне підґрунтя політичних поглядів де Местра.

11.2. *Держава як ієрархічно впорядкована на основі суверенної влади єдність того або іншого народу.* Поняття «народ» як центральний елемент концепції. Виникнення народу і держави – «чудо» і «таємниця». Ієрархія – найкраща система упорядкування суспільства.

11.3. *Едмунд Бьорк.* Принципи історизму в концепції Бьорка. Методологічний підхід до еволюції держави і способів суспільного перетворення. Ідея божественного визначення в поглядах Бьорка. Людина – «релігійна тварина». Нерівність – основа